

U TRAGANJU ZA SAMIM SOBOM

(Stanko Lasić: *Autobiografski zapisi*. Globus, Zagreb, 2000. Str. 660)

Miroslav Šicel

(Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet – Zagreb)

U vremenu u kome se u zadnjih dvadesetak godina autobiografija – kao memoarska literatura u širem smislu, dnevnički zapis ili, jednostavno, solilokvij, zapis o sebi prošlom ili sadašnjem, prošlom iz vizije sadašnjosti, na više ili manje literarni način ostvaren – sve više nameće vjerojatno s posve slučajno prevladavajućim tzv. “ženskim pismom”, to jest u biti pretežito ženskim autorstvom, pitanje je samo od sebe: što, zapravo, ta spisateljska vrsta znači, zašto se “progurala” kao najčešća aktualna literatura, a ne tek usputni, rubni žanr?

Jedan od mogućih odgovora nesumnjivo je: zbilja je doista toliko nadvladala svojom grubošću, slojevitošću i nesigurnošću sve ostale moguće čovjekove životne manifestacije, da jednu do bitnih njegovih obilježja, emociju i moć maštanja, ostavlja u drugom planu, baca u nevažnost, nepotrebnu izgubljenost u vremenu koje nas nesmiljeno “gazi” i ne dopušta predah. Znači li povratak u vlastitu prošlost ili u upitnost vlastite sadašnjosti bijeg, praktički, od sebe ili pak pokušaj da se na osmišljavanju, prije svega prošlosti, izgradi neka nekaotična vizija budućnosti?

Sve su to pitanja koja nam, kao prvi dojam, sugerira gotovo sedamstostranična knjiga Stanka Lasica pod ne slučajno sročenom sintagmom *Autobiografski zapisi*. Otvara ta knjiga i jedno temeljno moguće promišljanje

koje se svodi na problem – vraćajući se autobiografijama ili memoarima (prisjećanjima s dokumentacijskim činjenicama) – koliko u tim autobiografijama, ako možda i nemaju izrazito literarnih (umjetničkih) pretenzija, ima realnosti, stvarnosti zapisane na bazi stvarnoga, doživljenog životnog iskustva autorova autentično prenesenog na bjelinu papira, a koliko je u tu mrežu sjećanja uneseno fikcije. Autobiografija bez uplitanja fikcije, koja ne mora biti samo nešto izmišljeno: ona je, htio to autor ili ne, uvijek monolog, razgovor sa samim sobom, promišljanje sebe kroz asocijativne nizove koji su se rodili iz svakodnevnice, da ne kažemo banalne stvarnosti svojega pisca. Bez te fikcionalnosti, jer ona je u određenom smislu i autorski komentar, autobiografija i nije ništa drugo nego birokratsko-administrativni spis!

Lasićeva knjiga posebna je ne samo po svojem sadržaju, nego i po različitosti aspekta, svjetonazorskih kutova iz kojih se rađaju njegova sjećanja i oformljuju zaključci. U svojem sadržaju podijeljena je na osam posve zaokruženih, cjelovitih poglavlja: uz uvod od nekoliko riječi o metodi slijedi poglavlje: *Djetinjstvo i dječastvo*; potom naglašena esejističko-filozofska razmišljanja: *Ideje i rad*, pa zatim *Mitologija rada*. Svoju užu struku autor uramljuje u poglavlje: *O mom studiju hrvatske književnosti i Život knjige*, da bi se vratio filozofskom esejiziranju: *Moral i politika*, i završio u čistoj intimi, poglavlju: *Obitelj*.

Već iz samih naslova pojedinih cjelina nije teško zaključiti kako se u ovim zapisima autobiografskog karaktera krije mnogo složeniji, mnogo slojevitiji sadržaj, nego li su oni na kakve smo navikli u najvećem dijelu tzv. “običnih” ili uobičajenih autobiografija: riječ je, jednostavno rečeno, ne samo o “građanskom” životopisu autorovu, i ne samo o opisu onog što je Lasiću temeljna nit poveznica njegovim problematiziranjima vlastitoga životnog puta: povijest književnosti, odnosno književnost kao fenomen ljudskog duha i izraz čovjekova svjetonazora. Radi se prije svega o promišljanju čitavog niza društvenih, političkih, kulturoloških, ukratko povijesnih događaja na razini filozofskih razmatranja, gotovo traktata, kako onih kroz koje je Lasić na svojem dosadašnjem životnom putu prošao, tako i odzrcaljivanju i pokušaju racionaliziranja tih emocionalno naglašanih događaja u samoj autorovoj ličnosti.

Jer, treba posebno naglasiti: Stanko Lasić je tipični, stopostotni intelektualac, mislilac, koji je na svojim europskim putovanjima, posebice na relacijama svoga života, najvećim dijelom (izostavimo li, dakako, karlovačko djetinjstvo i mladost) provedenog na putanji triju europskih metropola: Zagreb – Pariz – Amsterdam, pokušavao otkrivati smisao života u traganju

za spoznavanjem svoje osobnosti, kako bi, na neki način, otkrio vlastiti identitet započet prepoznavanjem prvih traumatiziranih ožiljaka i životnih spoznaja s početka II. svjetskog rata, započetog u nas (posebice u Karlovcu) u travnju 1941. godine: bilo mu je tada četrnaest godina, kad je osjetio opasnost i tragičnost psihologije ideologizirane mase!

Upravo na tom inzistiranju Lasićevu – ne da nam tek tako otkriva svoju prošlost radi nje same ili čitateljeve znatiželje, nego da na njoj gradi svoju sadašnjost otkrivajući egzistencijalni smisao čovjeka (dakako, primarno sebe!) u traženju apsoluta slobode: upravo je u tome htijenju originalnost i vertikalna ove nesvakidašnje knjige.

Da je to tako, sam autor direktno svjedoči: naime, već na samom početku tih zapisa što su nastajali tijekom proteklih nekoliko godina (točnije od 1997. do 1999.) – a rezultat su dnevnčkih povremenih bilježaka zapisanih tijekom života i putovanja na spomenutim boravištima, ali i šire: gotovo cijelom Europom – autor napominje kako se zapravo radi o njegovoj “intelektualnoj avanturi”, o “potražnji za vlastitom individualnošću”, o “otkrivanju (samospoznavanju) samoga sebe”.

Prolazeći kroz različite sadržajne i burne faze životnog tijeka, Lasić neprestano reagira gotovo seizmografski na svaki detalj koji ga na tom putu dotiče i djeluje na nj, i to ne samo emocionalno nego primarno intelektualistički, analitički. Lasić najdirektnije, neposredno osmišljava dojmove doživljenih događaja i pojava, tražeći, još bolje rečeno – istražujući i stvarajući svoje vlastite sustave u kaos događanja, kako bi kaos pretvorio u smisaonu i logičku cjelinu, a sve to s jedinim ciljem da se, kako je to zapisao “digne(m) do dijaloga sa samim sobom” u racionalnoj potrazi za idealom koji se zove (ali koji je jednostavno nemoguće i doseći) opća sloboda u antitetičkom sukobu čovjek-individum, mislilac ili umjetnik s jedne, i društvo (kao ideologija!) s druge strane.

Širok je dijapazon Lasićeva razmišljanja i analiziranja događaja i stanja u samome sebi: od gotovo lirskih sekvenci, kad je riječ o sjećanju na djetinje dane ili draga lica obitelji (mati, otac, brat) ili prijatelja, preko analiziranja vlastitih mijena kroz različite faze života i svjetonazore – i to uvijek u povišenoj temperaturi, gotovo euforično, od katolicizma, preko marksističke vizije svog svjetopogleda do osjećanja “krivnje”, opraštanja ili, da parafraziram našega zajedničkog učitelja Antuna Barca, “bijega u knjigu”, u traženju rješenja u totalnom i neprestanom radu.

Može se reći da je bitno obilježje ove autobiografije neprekinuto i neprestano ispreplitanje, zapravo prožimanje privatnoga (intimnog) i javnog

života autorova. Kad govori o privatnosti, on “secira” samoga sebe predstavljajući se kao tipični moderni hrvatski (i europski, naravno) intelektualac-skeptik, pozivajući se na veličine kao što su Hegel, Sartre, Camus i mnogi drugi: kad piše o događajima oko sebe on je strogi kritičar i analitičar bitnih stvari što su se manifestirale kao povijesne činjenice razglabajući njihov smisao: od pitanja totalitarizma do opće slobode i demokracije, od problema nacionalizma i njegova mitologiziranja, ali i globalizacije svijeta, do svih bitnih događaja na hrvatskoj povijesnoj sceni zadnjih šezdesetak godina: od 1945. do 1948. (Informbiro), od 1968. (studentski nemiri i prosvjedi) do 1971. (Hrvatsko proljeće), od 1990. (Domovinski rat) do naših dana.

Nemoguće je o svemu što ova knjiga sadrži konkretnije i analitički produbljenije u ovom trenutku progovoriti: još su relativno svježja tiskarska slova ovih sedamstraničnih autobiografskih zapisa, a da bi se o njihovu sadržaju bez određene distance moglo raspravljati više od prvotnog dojma, impresije: tim više što je ta knjiga u svakom pogledu izazovna, moglo bi se reći provokativna, i u najvećem svojem dijelu polemička. Ona ne sadrži teze i zaključke s ciljem da budu definitivni: i samom autoru gotovo sva njegova promišljanja antitetička su, on sam ne pristupa problemima crno-bijelom tehnikom razmišljanja, već je sumnja, ali stvaralačka, ona koja inicira i zahtijeva daljnja traganja koja su temeljna karakteristika Lasićevih spoznaja i istraživanja.

Pojedina poglavlja esejističke su, filozofsko-sociološke i kulturološke cjeline, metodološki različite u svojem nastajanju, nerijetko misaona asocijativna iskrenja, sukobljavanja i vraćanja u antikaotične tijekove vlastitih sustava razmišljanja.

Zato i nije ovdje riječ o standardnom tipu autobiografije. Ona širi svoju vizuru i izvan dosega autorova životnog iskustva, jer temeljem tog iskustva on, pričajući i tražeći sebe, istodobno šalje poruke koje imaju značenje i viđenje općega, današnjeg, suvremenog intelektualnog stanja u Europi na kraju našeg dvadesetog stoljeća.

No na jednom se Lasićevu stavu bar malo možemo posebno zadržati. Na samom početku svoje knjige on napominje: “Zapise doživljam kao naslućivanje i djelomično otkrivanje onih oblika ili kategorija unutar kojih živi moje biće, moj duh. Dobro znam da je lik ovih zapisa ovaj Stanko Lasić, nešto što sam stvorio svojom riječju, svojom teorijom slobode. Ja doista jesam taj lik, ali istodobno i nisam jer lik koji ovdje govori nije moja potpunost”, a na kraju knjige, u zaključnoj napomeni reći će: “Ja tragam za

samim sobom: sve je rečeno, a sve je otvoreno na sve je odgovoreno, a sve je u pitanju, sve je jasno i sve je nejasno”.

Nisu li to rečenice koje ne samo da nam otkrivaju smisao, filozofiju svjetopogled Stanka Lasića, koje opravdavaju sve ono što je prostrujilo u njemu i oko njega kroz šezdesetak godina, nisu li te antitetičke misli, to spoznavanje i istodobno opovrgavanje spoznatog zbog traženja novih spoznaja, odjeci onog što je Lasić našao u velikom Krleži? Je li on slučajno naš najbolji krležolog, najbolji poznavatelj Krležina djela i misli, nije li to traženje sebe kroz slična traženja najvećega hrvatskog pisca XX. stoljeća?

Nema sumnje da su sve teme koje Lasić uključuje u svoje razgovore o Krleži i s Krležom, kao i mnogim drugim europskim intelektualcima, kroz svoju lektiru, beletrističku i filozofsku – veliki izazov za današnjeg čitatelja: ne samo zbog same aktualne problematike, nego i stavova iza kojih stoji sam autor. To i predstavlja najveću draž ove knjige: ona je iskrena ispovijed autorova, ona je, od početka do kraja, kako već rekosmo, i polemička, za nas i za njega samoga.

Pisana tečnim, upravo pripovjednim jezikom, lako čitljiva – što na prvi pogled vara čitatelja o dubinama njezina iskaza – ova će knjiga zasigurno svojim sadržajem i načinom na koji je ispriopovijedana naići na snažan odjek, kako kod čitateljske publike, tako, posebice, i kod stručne kritike.

Stanko Lasić je kao intelektualac Europljanin svoje filozofsko-esejističke koncepcije, ideologijske premise, intelektualne sumnje i kontraverze, svoje antitetičke studije života, vlastite domovine i samoga sebe – uspio u ovoj knjizi staviti u kontekst svojevrsnoga novog, još nedefiniranog žanra koji je i studija, i esej, i kritika, i filozofski traktat, ali i lirski epizoda, i politička publicistika.

Najjednostavnije rečeno: nakon svih dosadašnjih različitih studija i knjiga, teorijskih i književnopovijesnih, filozofskih i inih, Lasić je ovom knjigom ispisao svojevrstu “summu Lasićianu” – ali ne izrekavši njome i završnu riječ: kod njega u traženju istine i definiranju teorije slobode nema još uvijek, siguran sam, točke na kraju: ostaje samo zarez koji obećava nove autorove doprinose prije svega hrvatskoj kulturnoj i književnoj historiografiji.¹

¹ Prikaz je prvotno objavljen u „Forumu“ 2001. (br. 4–6, str. 876–880), a ovdje je – uz ispravljene pogreške – neznatno izmijenjen!